

Příspěvky k dějepisu štěpařství V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM.

Sepsal

František Špatný.

I.

Zvláštní otisk z „Nového hospodářského kalendáře“, vydaného od c. k. vlast.-
hospodářské společnosti v království Českém.

V P R A Z E.

Nákladem spisovatelovým. — V komisi kněhkupectví FRANT. ŘIVNÁČE.

1872.

Ovocnářská a vinařská škola v Troji u Prahy.

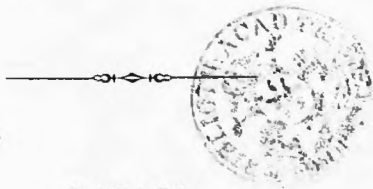
Příspěvky k dějepisu štěpařství V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM.

Sepsal

František Špatný.

I.

Zvláštní otisk z »Nového hospodářského kalendáře«, vydaného od c. k. vlast.-hospodářské společnosti v království Českém.

V PRAZE.

Tiskem Antonína Renna. — Nákladem spisovatelovým.

1872.

Jak dalece dějepis českého národa sahá, provozovalo se štěpařství, vinařství, zelinářství a květinářství již v nejdávnější době v Čechách. O těchto výnosných odvětvích polního hospodářství činí se v nejstarších listinách i spisech zmínka i v Kralodvorském rukopisu, a v našich krásných písních národních objevují se ovoce, sady, zahrady, zeliny, víno i květiny.

Kakby zrálo jablko v sadě
by vezdy léto bylo?

Pleje děva konopě
u panského sadu,
pytá se jiej skřivánek
proč je žalostiva?

Ach ty róže, krásná róže!
čemu si raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
usvědevši opadla?

Věje větříček
s kniežeckých lesův,
běže zmlitka
ku potoku,
nabiera vody
v kovaná vědra.
Po vodě k děvě
kytice plyje,
kytice vonná
z viol a róží.

(Rukopis Kralodvorský.)

Místní česká jména, ježto byla dle ovoce, které tam rostlo, přijata, také nám vydávají svědectví o rozšířeném ovocnářství. Obliba v zahradnictví českého národa jeví se také v českých příslovích, pořekadlech a bajkách. U rolnického lidu českého, jenžto se již v dávné době jemnějším citem chvalitebně od sousedních národů lišil, nepochybně se tato obliba rychleji rozšiřovala. Hlavní podnět k tomu poskytovala lahodnost rozmanitého ovoce co zdravý pokrm a z toho pocházející hmotný užitek, ač se upříti nedá, že se u pokročilé vzdělanosti při vysazování ovocných stromů také zřetel bral na okrašlování krajina tímto stromovím. V dávné době měla Praha ráz venkovského města a polní hospodářství se tu také provozovalo jako až posud ve venkovských městech a městečkách. Když na začátku měsíce září roku 1004 vtrhnul Oldřich ku Praze, aby z ní vyhnal s přátely svými Poláky, bylo k tomu umluveným znamením zatroubení pastuchy.

Idě pastucha po širém jutře,
hlásá bránu otevřítí vzhóru.
Slyšie stráže volanie pastušino,

otvoři mu bránu přes Vltavu.
Vznide pastýř na most, hlasno trúbí,
vskočí kněz na most, sedm vlátek za niem;
prokní cválá se všiem se svým ludem,
Udeřichu rány bubny hromné,
vyrazichu zvuky trúby blučné,
chorúhvi tu sbory na most vrazjá,
ves most otřásá se pod jich davem:
strach udeři u vse u Polany.

(Kralodvorský rukopis.)

Z toho vysvítá, že v té době ještě vyháněl pastýř neb slouha pražský dobytek na pastvu, tak jak se to až posud na venkově děje.

Z větších měst, klášterů a hradů české četné a bohaté šlechty, kde byla vzdělanost na vyšším stupni dokonalosti, znenáhla se dotýčná odvětví polního hospodářství, hlavně snahou panstva, hospodářských úředníků, klášterníků a světského duchovenstva vhodně rozšiřovalo i na pozemcích vesničanů.

Již v nejstarších listinách se dějí zmínky o štěpnicích. V listině kapitoly vyšehradské od r. 1088 činí se zmínka o sadech ovocných v Žitenicích u Litoměřic. V listině kláštera Kladrubského (d r. 1115) jmenuje se štěpař v Ouhercích co poddaný toho kláštera. Roku 1130 daroval kníže Soběslav kanovníkům vyšehradským zahradu ovocnou v podhradí pražském, a dvě ovocné zahrady ve Vršovicích. V listině kapitoly pražské od roku 1132 připomíná se zahrada v Ouněticích. V Palackého »Archivu českém« činí se v starých smlouvách časté zmínky o sadech, štěpnicích, šafranicích, vinicích, zahradách atd.

Již v dávné době činí se zmínka o krasozahradnictví v Čechách. Za panování krále Přemysla II. (1253—78) objevili se u královského dvora v Praze

dva Vlachové téhož jména, téhož povolání: Jeden jmenoval se magistr Henricus Italicus, druhý Henricus de Isernia; onen prvé řečený byl pronotářem dvoru královského, kdežto druhý zastával úřad obyčejného písaře či notáře dvorského. Jednoho času oblíbil sobě Henrik (de Isernia) zahradu krásnou*), která byla v Praze uvnitř hradeb městských. Henrik nemůže si jí ani dost vynachváliti; jest, praví, vnitř hradeb toho města zahrada prostranná, která takové příjemnosti ozdobou a takové ozdoby příjemností se skvěje, že jí v ničem dokonce nic neschází, a že v ní ničehož neobmeškál příčinnivý prst zjemňující přírody. Tamť převelikou krásou ozdobeno žije mladé květenstvo, vydávající sladkost neobyčejné vůně. Tamť chová se podivuhodnou sadbou, cožkoli vonná plodí Indie a prostranný rodí Egypt. Tolik je tam rozkoší, že bys zahradu tu nazval druhým rájem. V prostředku nalézá se zdroj stříbrovodý, z něhož potůček vytékající ovlažuje lučinu zelenou.« Která by to zahrada byla míněna, těžko uhodnouti.

Někteří vladařové, jmenovitě Karel IV. král český, podporovali polní hospodářství vůbec. Dle obecné pověsti sv. Václav vlastnoručně pekl hostie a vytlačoval víno ku potřebě při mši,

Karel IV. zaváděl šlechtné cizé révy, jmenovitě burgundské, a nařídil roku 1358, aby byly vinice dělány na horách, ve třech mílích okolo města pražského ležících, a osvobodil držitele těch pozemků, kde se vinice udělala, 12 let od placení daní. Vhodným tímto prostředkem se vinařství rychle vůkol Prahy rozšířilo a zvelebilo. V listině o tom vydané (viz »Pokrok v rolnictví« ročník 1865 str. 154) činí se

*) Časopis musea království českého. Roč. 1870. Str. 148.

zmínka: »Nejprvé aby v našem království Českém ihned u postě, kterýž nejprv přijde, vinice byly dělány na horách ve třech mílech okolo města Pražského běžících, kde a v kterýchž končinách v těch třech mílech ty hory ležie, takúto mέρú: Kdož by měl dědiny aneb hory v těch třech mílech, ten má ve čtrnácti dnech od dání tohoto listu počítajíc, je počieti dělati, a nechtěl-li by jich sám dělati anebo jestliže by jich sám nemohl dělati, tehdy mají ti jistí to dělati, jimž by je bergmistr dal. A kteříž ty jisté vinice dělati budú, ti mají mieti od toho dne početie diela počítajíc dvanácte let, jenž bez přietržky pořád jdú, svobodu, a ve třináctém letě mají tomu, jehož jest dědina a nebo hory, desátek dáti, a nám a našim budúcím králuom Českým a koruně tudiež našeho královstvie od každé vinice puol čbera vína ročně také dáti.« V knize »Životopis Viléma z Rosenberka« v Praze 1847 str. 136 nachází se zpráva z r. 1559: »Pan vladař něco réví vinných při městě Soběslavi v tom úmyslu, aby se gruntové k užitku a ve vinice přivésti mohly, vysazovati dáti ráčil; ale tam nepřiležitost krajín a studenost odporovala.« Činily se tedy také zkoušky sázením vína v studenějších krajínách.

V nedlouhé době byla Praha ověncena zeleným věncem hojných vinohradů a štěpnic. Stopy bývalých vinic a štěpnic lze spatřiti okolo Prahy na četných pozemcích nákladnými zděmi neb tarasy ohrazených, kde se až posud říká na vinici neb na štěpnici. Mezi jiným nadal Karel IV. v Praze dům, který tehdaž staroměstskému měšťanu a královskému dvorskému lékárníkovi Angelusovi de Florentia náležel (bývalou c. k. tabáční abaldu), roku 1360 a 1373 velikými svobodami, které až do konce 17. století svou platnost podržely. Vedle toho stavení měl dotčený lé-

kárník velikou zahradu, v které všelijaké lékařské byliny, květiny a stromy ovocné pěstoval. To byla tedy první botanická zahrada v Čechách od svého zakladatele »Angelská« zvaná. — Vědomosti štěpařské česká šlechta nejenom dobrým příkladem, nýbrž také spisováním a vydáváním českých kněh podporovala. — Jeden z nejstarších spisů, »knihy o patřičném štěpování«, zachoval se v přepise z první polovice XV. století, v němž mimo domácí uvedené také mnohé cizí stromy, jako granátová jabloň, moruše, svatojanský chléb. Krom toho obsahuje také mnohá naučení o vinařství, zelinářství a rozkošném zahradnictví. — Spis ten, ač nikdy tiskem nevyšel, byl zajisté hojně rozšířen mezi statkáři, a docházel nemalé obliby, neboť nacházíme, že jej v šestnáctém století Zdislav Křinecký z Ronova přepsal vlastní rukou. *Výpisek 1427*

Na začátku první polovice XV. století se vůbec znalo v Čechách již roubování do rozkolu i za kůru, štěpování dvorské a j. a popis sázení stromů z té doby se nám tak dokonale zachoval, že by mu nejvzdělanější ovocník (pomolog) žádnou chybu vytknouti nemohl. *)

V českém museu nachází se knížka o štěpování Jošta z Rožmberka, vytištěna v Praze léta Páně 1598. Česká šlechta také péči měla o štěpování plání. Pan Vojtěch z Pernšteina v zřízení o správě hradu a panství Potenšteinského i Litického okolo roku 1525 nařizuje**): »Z těch osm holomkův, úředník k tomu, je sobě stroj při nejmenším dva jarním časem která pláň kde v stráni jest, aby ji štěpovali, štěpy

*) Petra Hubáčka Kolinského o věcech rybářských, ptáčnických a štěpařských. Vydal Jan Radwanski. Ve Vídni 1857.

**) Musejník. 1835. Str. 269.

staré aby proklestovali, překázili kde která dříví, kterému dříví štěpu, to aby čistě obroubali. To Pán Jeho Milost předkem prikazovati ráčí, aby úředník o tom pilnost a dbanlivost konečnú měl.« České panstvo také v závětech pamatovalo na udržování štěpnic i zahrad v dobrém stavu

O tom svědčí závěť (kšaf) ze dne 2. května 1576 Přibíka Miřkovského z Miřkova, dle které dědicům za povinnost ukládá, aby také ovocné stromy v dobrém stavu zachovali.

Napřed podotknutá odvětví polního hospodářství čím dále tím více se zvelebovala a směle tvrditi lze, že se před Belohorskou bitvou n cházeli průměrně na vyšším stupni dokonalosti než v ostatních zemích Evropy.

Samo sebou se rozumí, že mor, hlad, neúrody i dlouho trvající války také těmto odvětvím nedostatkem pracujících sil i peněz velmi škodily.

Válkami husitskými také štěpařství v Čechách mnoho utrpělo, nicméně se přece papežský legát Aeneas Sylvius*) velmi chvalně zmiňuje o ovocnictví českém.

*) Aeneas Sylvius, jeden z nejpamátnejších mužů 15. století, pocházel z rodu Piccolomini v Sieně, narodil se 18. října 1405 v městě Corsignano. Záhy vynikav zvláštními duchadary a přičinlivostí, co sekretář kardinála Dominika Capranica, dostal se ku konci r. 1431 ku sboru Basilejskému. Pro své zásluhy povýšen jest na biskupství Terstské, kteréž ale r. 1451 změnil za Sienské. Téhož léta přišel co vyslanec císařův také do Čech na sněm zemský do Benešova. Seznámil se tu s předními té doby muži českými, zvláště pak s Jirím z Poděbrad, a poznal také staré tábory, u nichž nocoval. Dne 19. srpna 1458 pode jmenem Pius II. uveden jest na stolicí papežskou. Byl jedním z nejplodnějších a spolu nejznamenitějších spisovatelů věku svého. Sepsal r. 1458 také historii českou. Byl to hlavní pramen, z něhož se známost husitských dějin čerpala. Zemřel v Ankoně dne 15. srpna 1464.

Slovutný hrabě Kašpar ze Sternberka ve svém pojednání o bylinářství v Čechách, jež Puchmajer (český básník) v českém jazyku vydal, jest toho mínění, že štěpařství od té doby (za Rudolfa II. krále českého) vůbec v Čechách se rozšířilo, a že se přivedlo na nejvyšší stupeň. Ono jest starší než v Anglicku, kde se teprv r. 1625 za Karla I. zvelebovati počalo, též i starší než ve Francii, kdežto se teprv za Ludvíka XIV. r. 1661 pozdvihlo.

Starí Němci přestávali ve svých lesích na planém ovoci. Tacitus vypravuje: »Stará Germanie měla jen planá jablka neb pouehlata (pomae silvestria), o ovoci révy málo kdo věděl.« Švestky staly se v Německu známy teprv ku konci XVII. století, když někteří vojínové, u Benátčanů slouživší, z Morei švestkové pecky domů s sebou přinesli.

Nejhlubší takořka smrtelná rána tímto odvětvím zasazena byla krvavou bitvou bělohorskou a náramně záhubnou válkou třicetiletou.

Dne 8. listopadu 1620 skončila se bitva bělohorská s úplnou porážkou Čechů, a dne 21. června 1621 vykonal se krvavý scud. (Dějepis národa českého vypravuje J. Malý. V Praze 1864.)

»Sedmadvacet osob stavu panského, rytířského a městského odsouzeno bylo na smrt, a poprava stínáním řečeného dne vykonána na náměstí staroměstském k velké hrůze všech Čechů. Hlavy dvanácti předních odpravených vystaveny jsou v železových krabicích na mostní věži staroměstské na postrach okolo chodícím, těla zanechána vdovám a sirotkům k pochování. Druhých potom dní vykonány tresty nad ostatními, i, kteří nebyli odsouzeni k smrti, z nichžto jedni mrskáni jsou metlami a vypovězeni ze země, jiní buď do smrti neb na jistá léta uvrženi do žalářů. Kteří nedostavili se k soudu, těch jména jsou od kata

na šibenici přibita; statky pak všech odsouzených skonfiskovány. Když takto potrestání přední vůdcové vzpoury, pokračoval mimořádný soud dále u vyšetřování vinníků. Některým osobám všecky statky jejich pobrány, jiným polovice, třetina neb jiná část, tak že cena všech statků skonfiskovaných počítala se na 24 milionů kop míšenských. Tímto pokutováním byl větší počet starých šlechtických rodů přiveden na mizinu. Větší pak část těchto statků dostala se cizím dobrodruhům, Němcům, Vlachům, Valonům, Španělům, buď darem za služby vojenské, buď lacinou koupí, anebo domácím otrociům.

Ferdinand II. král český roztrhav vlastnoručně majestátní list Rudolfův, který byl vydán na svobodu náboženství, vydal roku 1624 mandát, jenž vůbec všecko nekatolické kněžstvo ze země vypovídal. Stěhování se nekatolíků z Čech u větším počtu nastalo r. 1623. Nejprísnejší rozkazy vydány r. 1626 a 1627. V patentu z r. 1627 projevil vůli svou, že nikoho v království trpěti nemíní, kdo by se s ním nechtěl srovnati u víře. Těm, kdož by nechtěli přistoupiti k náboženství katolickému, dána lhůta šesti měsíců k vyprodání a vystěhování se ze země. Jiným patentem z téhož roku prodlouženo přiročí až do konce května 1628. Poslední mandát byl po vypršení určené lhůty v červnu 1628 obnoven a vdovám termín do šesti neděl prodloužen. Tím dovršena jest míra obecného nářku. Takovéto přísné prostředky působily pak valné stěhování se nekatolíků ze země. Nejedni se odvážili také do vzdálenějších zemí, do Holandska, Anglie, Dánska atd.; než u větších zástupech se tehdaž stěhovali do Uher, zejména na Slovensko, pak do Polska, Lužice a Míšně. Počet všech rodin, jež se od roku 1623 z Čech vystěhovaly, udává se na 36.000 rodin, z nichž dle udání Slavatova

30.000 své nusedlosti měly. Tak opuštěna jest země od ušlechtilější části národa, a zbyla větším dílem jen chudina, která z nouze na oko přijala víru katolickou, a nebo pokrytci, kteří pro časný prospěch se přetvařovali. Obzvláště pak tímto vystěhováním zpustla a schudla města. Vypovězenci za statky své, jež nuceně byli prodati, pramálo utržili. Za to obohacovali se lacino koupenými statky cizinci do země se hrnoucí a domácí odrodilci, kteří pomáhali k pošlapání národu. Ubozí vystěhovanci nejvíce v Německu se usazovali: lidé obecní české osady zakládali, urození nejvíce ve vojskách cizích pánůvků sloužili, učení pak v cizině knihy skládali a školy na způsob českých zaváděli. Nelze upírati, že tyto osady v těchto zemích hlavně napomáhaly k povznesení hospodářství a průmyslu. — Vystěhovalec Jiří Holšík, duchovní a spisovatel, syn roděů luteránských v Čechách, byl od jezuitů v 12. svém roce přinucen katolíkem se státi. Později vstoupil do řádu dominikánského, jež 1665 a zároveň i katolickou víru opustil a pastorem české obce ve Vitemberce se stal, která jej do Švéd poslala podpory sbírat. Přišel odtud do Rígy, stal se zde učitelem a zemřel r. 1670. Tentýž sepsal knihu v německém jazyku o štěpařství, květinařství, zelinářství, vinařství a chmelářství, která se za příčinou své výtečnosti dočkala devátého vydání. Spisovatel této knihy znal již tehdaž veškeré způsoby roubování, očkování, zakotvování (Ablactiren), trubičkování (Einpfeifen oder Flöten), pohřžování neb dělání rozvodů, i vkládání (Ab- und Einlegen), družení, trojhrazení a vtělování (Copuliren, Trianguliren und Incorporiren).*) Důležitý tento spis,

*) Georgii Holyck. Neu vermehrtes vierfaches Gartenbuch etc. Frankfurth und Leipzig 1727.

7. vydání, nalezá se v českém museu. Družení (kopulování) a trojhranění vynalezl tento spisovatel. O prvním praví str. 31 § 2. »Družení jsem roku 1678 vymyslel v Královci (Königsberg) v Prusku, kde jsem tehdy velmi pilen byl zahradnictví, a v mém vyhnanství nic jiného počítí nevěděl.« Trojhranění na jisto postavil roku 1680. Spůsob ten šlechtění stromů se podobá roubování pomocí kozí nožky (Pfropfen mit dem Gaisfuss). Spisovatel se často odvolává v této knize na svou vlast, praví totiž, že se spůsob jisté práce v Němcích tak dobře daří jako v jeho vlasti. On v této knize také činí zmínku o mrazosvodech. V listu obchodníka Klemma ze Singerhausenu k dvorskému radovi Dieleovi v Diezu za 124 let po úmrtí Holíka vyhnance, činí návrh, aby se památka toho slovutného muže za příčinou jeho vynálezů vhodnými prostředky zachovala. Týž obchodník potvrzuje, že je on vynálezce družení a trojhranění (triangulování) a praví *): »Tentýž by tedy zasluhoval, jak jste se ve Vašem oblíbeném časopisu zmínil, aby se mu čestný sloup vystavěl. Myšlenka ta je výborná, on to zajisté zasluhuje, a který milovník ovocnictví a štěpařství by sobě nepřál, aby byl tento muž ctěn? — Jeho podobizna do mědi rytá a do tohoto spisu vložená by to nejprv spravila. Však odkud se má toto vzíti? On jest neznámý muž. On byl v Královci a sice co vyhnanec. Snad by to mohl jiný význak, ozdobený jeho jménem, do mědi vrytým, spraviti. Domnívám se, že každý milovník ovocnictví a štěpařství něčím přispěje k zaplacení nákladu. Odpusťte mi mou nadšenost pro toho muže. Budete snad tak laskav mně své zdání o tom oznámiti, a jestli můj

*) Der deutsche Obstgärtner etc. von J. B. Sickler. II. Band. Weimar 1794, str. 249.

návrh schvalujete? Pochvala ta by mi také pojistila schválení ovocnického obecnstva. Tedy by byl tento způsob šlechtění již skoro 120 let známý. Ovšem ne všeobecně, co se však nyní bude vždy více a více dít.* Když spanilomyslný Němec tento návrh učinil, co pak náš národ učíní k zachování památky na toho slovutného muže? Mohla by se snad založiti nadace na jméno toho slovutného spisovatele v ústavu ovocnickém na Popelářce, i památná tabulka by se tam mohla zasaditi na vhodném místě, nebo v ovocnické zahradě mohl by se mu postaviti památník.

Kdekoliv se český vystěhovalec usadil, všude jevil hned neobyčejnou přičinlivost.*) Tak přispěli vystěhovalci z Mělníka a Litoměřic nemálo k rozkvětu hospodářství polního. Kralohradečtí prokázali zase neobyčejnou zručnost a umělost v zahradnictví; usadivše se v Drážďanech a na předměstích žitavských vzdělávali zde zahrady kuchyňské, vedouce živý obchod se zelinami i do vzdálenějších zemí, v kterémžto ohledu Žitava až dosud slyne. Ano, jest i na snadě, že čeští horníci z Jachymova a z Kutné Hory také saské hornictví povznesli, jakož i o tom v Peškových spisech**) zprávy se nalezají, že litoměřičtí a mělničtí vinaři okolo Drážďan o založení vinic se pokoušeli. Značná část vyhnanců posloužila nemálo také průmyslu saskému. V Sasích přibýlo z Čech nejvíce tkalců a skuteníků. V Ochránově, české osadě později založené, usadili se také papírníci, a až posud slove

*) Památky. Časopis Musca království Českého pro dějepis hlavně český, atd. V Praze r. 1862. Str. 26. Příspěvek k dějinám exulantů českých. Sepsaný od p. Karla Tieftrunka.

**) Pešek Kristian, potomek českého vyhnance, zmiňuje se o tom ve svém spise »Handbuch der Geschichte der Stadt Zittau. Zittau 1834—36.« 2 svazky.

zvláštní druh papíru »papír ochranovský (Herrenhuter-Papier).« V Sasích také vystěhovalci založeno dělán^í hudebních nástrojů z mosazi a dřeva, i značně tam barvířství povznesli. Kromě hospodářství a řemesel zveleben i obchod saský přičiněním vyhnanců českých. V XVI. století přicházeli čeští kupci zhusta na hlučné trhy západní a střední Evropy, jsouce i v stálém spojení s mnoha většími obchodníky v cizině. A když tedy potom veliký počet kupců z českých měst do Sas se vystěhoval, tuť také přenesli do nových sídel i svůj obchod s cizinou. S počátku vedli od tamcud dosti živý obchod s dobyt^kem, p^éřím a zeleninou, později ale založili v Sasích znamenitý obchod v suknech. Původem českých vyhnanců vzniklo též značné k^upectví v českých knihách v Pirně a Žitavě, odkud se knihy nejvíce obsahu náboženského u velikém množství do zemí koruny české a do Uher tajně rozesílaly. Mnozí umělci, jmenovitě malíři co vyhnanci věnovali síly své národům cizím. Znamenitý rytec Václav Holar z Prachně stal se zakladatelem umění ryteckého v Anglicku, kteréž tam potom slavně vykvětl^o*). Svými učenci v té době prokazuje národ katovaný neocenitelná dobrodiní všemu člověčenstvu, šířil blahodárné světlo osvěty po všem světě. Nejvěrnější syn jeho co poslední biskup jednoty z vyhnaných bratří českých a moravských, Jan Amos Komenský učil národy rozumnému vychovávání, opravil duchamorné školnictví i zakládal v cizině vyučování věcné a názorné. Jeho dílo »zlatá brána jazykův otevřená, aneb

*) Pohled na osvětu národa českoslovanského u porovnání s osvětou národů německých. Od Františka Aug. Slavíka. V Praze 1870.

planiště všech řečí a umění, čili *Janua linguarum reseruta aurea* napsána l. 1629 a vytištěna v Leštně polském, sotva vyšedši, neslýchané pochvaly u všech téměř učených i neučených získala, a valem nejen do škol uvozována, ale i do cizích řečí překládána byla, tak že mimo biblí svatou neví se podnes o kníze žádné na světě, která by tak mezi národy rozšířena, tolikráte znovu vytištěna, čtena i študována býti měla. Neboť nejen do všech řečí evropských, ale i do asiatských některých, jako do arabské, turecké, perské a mongolské v desíti letech po prvním vyjití svém přeložena byla*).

Čeští vyhnanci neobětovali cizině toliko své a svých potomků síly a schopnosti, nýbrž i důležité spisy, jež se v knihovnách saských dosud chovají co vzácné památky literární. Vzdělanost rozšiřována českými vyhnanci měla tedy dosah světový a z blahodárných její účinkův předkem těžil německý národ, který bohužel velikých zásluh českého národu až posud náležitě neuznává. —

Kruté pronásledování čelilo také proti národnosti Čechů, která stůj co stůj měla býti vyhlazena. Působením přistěhovalé šlechty cizí poněmčilo se i těch málo domácích rodů, kteří ve vlasti pozůstali, tak že vyšší vrstvy společnosti docela se národu od-cizily. Aby pak i všecka památka minulých šťast-nějších dob zahlazena byla, hledali jezuité po domích knihy české, pravíce, že vsecky kacířské jsou, a na náměstích a návších v hromadu ssešené je spalovali, tak že nesčíslné množství literárních pokladů na-zmar přišlo. A tak národ český nejenom hmotně nýbrž i duševně jest huben a prostředky vzdělávání

*) Palacký Frant. Život J. A. Komenského a poznamenání jeho spisů v časopise vlasteneckého musea r. 1829. III.

jeho úmyslně ničeny, aby v tuposti a věčné hlouposti pobřížen necitliv byl svého ponížení a trpělivě snášel své otroctví.

Téhož roku 1627, v němž vypovězení jsou všichni nekatolíci, vydal Ferdinand z neobmezené moci své tak zvané »obnovené« zřízení zemské, jímž vše, co v posavadních řádech a svobodách zemských protivovalo se samovládné vůli panovníka, zrušeno jest neb změněno. Království české, prv tak slavné, úplně jest na mizinu uvedeno, a jako dříve mnohými. zvláště duševními přednostmi nad jiné říše evropské se skvělo, tak nyní v propast bídy a opovržení jest uvrženo a v pravém slova smyslu nohami šlapáno.

Povstání Čechů proti Ferdinandovi II. bylo počátkem dlouhé a kruté války evropské, která pod jménem války třicetileté známa jest, a nejvíce v Němcích a okolních zemích vedena byla s proměnlivým štěstím a hrozným těch krajín, obzvláště Čech a Moravy, pleněním. Dějepisec Fr. Pelcel vypravuje ve své kronice o této válce, že roku 1639 jenom v žateckém kraji 400 vesnic vypáleno bylo, a že sám švédský velitel Adam Pful se chlubil, že asi 800 českých vesnic vypálil. Při roce 1648 praví dotčený dějepisec: »Není žádného města, aniž hradu neb vesnice v Čechách, která v té válce nebyla vydrancována, placením výpalného obtížena neb docela ohněm strávena.« V krásných vinohradech a štěpnicích vysekával krutý nepřítel révy, stromy k palivu, i odvážel vzácné sazenice na četných vozích do cizozemska. Ani přátelské vojsko nešetřilo za panování Ferdinanda I. ovocných stromů*).

*) O pobytu Ferdinanda I. v Litoměřicích roku 1547 po bitvě mühlberské. Vypravuje Karel Tieftrunk. Časopis musea království českého 1871. Str. 17.

»A ti, kdož ve službách královských byli po celý čas pobytu jeho v Litoměřicích, což déle než čtyry neděle trvalo, ve dne v noci tam hodovali a rozličné kořisti si nabírajíce, lidu při tom všeliká protivenství činili: po dvorích a po stodolách všecko všudy drancovali a vybíjeli, po vinicích a zahradách vše hubili, i víno nezralé trhajíce a štěpy napořád sekajíce, ano dokonce i sousedy z domů vytiskovali a statků jejich se zmocňovali.«

»Léta 1632 v sobotu svat. Timotea dne 24. ledna*) přitáhl druhý prapor vojáků pěších kurfirstských do města Slaného ze Žatce a náleželi nejv. strážmistrovi Vilémovi z Schönfeldu pod týž pluk Ložerovský. Ten z Schönfeldu s námi zle hospodařil v městě i jinde, maje komando přes celou zimu. Lidi ubohé trápil a obíral; co se mu líbilo bral. Na Smečně hodiny zámecké, v kostele pozitiv a jiné instrumenty musické, z Buštěhradu zvony, křtitelnice, svícny a jiné věci. Na Kladně, Buštěhradu a jinde na kolik místech pánve z pivovárů, štěpy mladé a drahé ze zahrad panských okolních, též i u nás v městě ze sousedských, i vinné révy, a mnohých věcí, které nemožné vyčísti, a to všecko do Němec posílaje, formani a sousedé slánští dovozovati, ano i s tím vozů a koňů tam zanechati museli.«

Po tomto ještě nikdy v Čechách i v jiných zemích nevidaném zpustošení země z celé lidnatosti asi z půl čtvrtá milionů duší sotva 780,000 pozůstalo. Rozsáhlé vinohrady, štěpuice, zahrady, chmelnice, šafránice atd. podržely sem tam ze své někdejší znamenitosti jenom své jméno v ústech lidu až na

*) Vepřek D. Kalendář historický, příhody a památky v městě Slaném a okolí od l. P. 1000.

nynější časy. Skoro v každé obci udržela se jmena pozemků »na vinici, na chmelnici, na štěpnici, na zahradě, na sadu, na šafrancích, na včelořice« atd., kde se již ani stopa těch rostlin nenalezá, dle kterých je lid pojmenoval. Z mnohého tvrdého hradu v té době zbořeného již ani kámen na kamenu ležeti nezůstal. Na zříceninách bývalé slávy nachází se sem a tam štíhlý les, pole atd.

Po tomto tak dlouhém neslýchaném pronásledování českého národa musíme se tomu diviti, že tento slavný národ úplně vyhuben nebyl, a že ještě mnoho památek jeho bývalé vzdělanosti a slávy pozůstalo.

Taková jenom zázrakem zachován jest národ ten i lze se domnívati, že jej prozřetelnost zachovala ještě k vykonání znamenitých skutků.

Bohuslav Alois Balbín, slovník dějepisec český, narodil se v Králové Hradci r. 1611. Leta 1636 vstoupil do řádu jezuitského a zemřel v Praze r. 1688. Byl tedy v 9. roku věku svého, když se skončila krvavá porážka na Bílé Hoře.*) Tento znamenitý spisovatel přecházející třicetiletou válku měl příležitost vlastníma očima viděti přesmutné následky této války. Horlivý tento vlastenec, člen řádu, který hlavně dotčenou záhubu českého národa zavinil, byl od prozřetelnosti vyvolen, aby nám ve svých latinských spisech, jež nesměl v českém jazyku vydati, zachoval popisy z té doby pro dějepis vzdělanosti našeho národa veledůležité. Domníváme se čtenářům zavděčiti oznámením toho, co se hlavně stěpařství, vinařství a zelinářství v Čechách v jeho latinském spisu týče. Poněvadž v českém jazyku výňatky ty ponejprve tu uveřejněny jsou, nebude nám snad za

*) Zábavy myslivecké III. díl, sv. 2 r. 1869.

zlé pokládáno, že je za příčinou veliké jich důležitosti v celém obsahu oznamujeme.

Z těchto výňatků, ač skrovných, bude si čtenář přece moci poněkud učiniti obraz o těchto hospodářských odvětvích i úsudek vlastní o vzdělanosti našich předků, pokud se těchto odvětví týče. O stromech činí zmínku takto:

O v o c n é s t r o m y. K ovocným stromům přistupme, o nichž o všech říci se může, že taková ovoce úrodnost a hojnost v Čechách se nachází, že od jinud kupovati hrušky, jablka, broskve, slívy, třešně, ořechy buď vlaské buď lískové, není třeba.

Ořechy většími Chomútov a to okolí slyne, jakož v kosmografii své už dávno poznamenal Münster*), kaštiny má též Chomútov v Čechách nejvýbornější; avšak i jinde v Čechách, jakož v Obici u Klatov, a na jiných více místech kaštiny uvidíš, jenž často na duby vštípením rozmnožují se, posilují se — k velikému plodnosti prospěchu.

Švestky sušené na mnoha vozích do Falcka, Bavorska a do Norimberku zvláště vyvázejí se. Švestkám českým sušeným, kteréžto umění sem tam v Čechách panuje, největší vážnost i dobroty a zvláštní sladkosti pověst dělají kupci norimberští, na podzim každoročně do sousedních českých okresů s největšími vozy přicházejíce, kteréž sušenými švestkami naplňují a domů se vracují. Viděl jsem v Klatovech s takovým množstvím vozů slívami

*) Šebasti Münstera kosmografia česká, to jest vypsání o položení krajin, aneb zemí i obyčejích národův všeho světa a historie podle počtu let na něm zběhlých, prvé nikde tak pospolu v žádném jazyku nerýdaná. Přeložena od Jana (a Zikmunda) z Puchova. V Praze 1664.

naložených domů se vracujících, že jsem se dosti nadiviti tomu nemohl; avšak oni, že věc velikou a vlasti své milou vezou, chlubili se.

Jablka míšeňská. Jest jablek rod míšeňský, u nás je zovou jmenem nepravým (neboť že Míšeň — Misnia — jich nemá, jisto jest,*) kteráž lahodností svou a chutí přelíbezně ostrou nanejvýše cizince vnadí, a oni dlouho uměle je zachovávají.

Slyšel jsem od kmetů, že kardinál Aldobrandinus, později Kliment VIII. papež**), když v Praze byl papežským nunciem, nesmírně sobě na těchto jablkách pochutnával. Když pak potom došel nejvyššího biskupství, t. papežství, že mu Jiří Lobkovic, nejvyšší purkrabí království českého, vůz takovými jablky naložený do Říma poslal, a největší za ten dar milost a vděčnost u toho výtečného kněze, někdy sobě nejoddanějšího přítele byl získal. Kliment sám jakožto dar nejvzácnější dvě neb tři taková jablka kardinálům svým často posýlával, jimžto oni přednost dávali před jablky zlatými a granátovými, ne tak pro vážnost posylajícího, ale i pro toho ovoce vzácnost a výbornost.

Tu vidí se mi o jablkách míšeňských toto doložit: Mnozí věci přírodních pečliví a zvláště staří zabrad mistři domnívají se, že by jmeno »míšeňských« ne od Míšeň (která jich, jak jsem pravil, nemá,

*) Pan P. Frant. Petera, farář na odpočinku v Praze, domnívá se, že ta jablko svůj původ má v Mšenu, v okrese libochovickém, kdež se od pradávna pěstuje a výborně daří. Pomologické listy číslo 3 r. 1871.

**) Hippolita Aldobrandini, narozen r. 1536 ve Fani, v státu papežském. Tento papež vedl život přísný, přihlížel k přísnému pořádku v klášteřích a jiných ústavách. Byl přítel věd a zemřel r. 1605.

nýbrž o l míšení — mixtura —; že jsou míšená neb smíšená, se odvozovalo, proto že ani kyselá ani sladká aniž také hořká, ale z mnoha chutí složená býti se zdají; pro kteroužto vlastnost a povahu také nemocným, zvláště k potírání žluči (což jsem od slovutného muže Marco Marci zvěděl) se předpisují od lékařův.*)

Tato jablka téměř polovicí svou se rdějí; nacházejí se, která docela jsou bledá, a ta, praví se, že jsou podlejšího pokolení. Tato jablíčka čím mají delší stopky, na nichž visívají, tím lepší a chutnější se býti pokládají, a ví se o nich mezi tisíci jinými stromy když květou, že jejich květy na způsob růží z pupenců vyrašují čili vynikají.

Jsou některé stromy ovocné (jako v Dlouhé Vsi za Krumlovem a jinde v Čechách), kteréž jablek nikdy samotných nerodí, ale jako na rostlině pivoňce viděti jest, tři neb čtyry jablka, jako v hnízdě ptačím mláďata tuze a těsně pod touže slupkou k sobě inouce vyvodí čili přinášejí.

Konečně v rodu ovoce Čechy nad jablko míšenské a hrušku pergamentku nic nemají v zahradách výbornějšího. Tyto hrušky, kteréž lid pergamentky jmenuje, jako bys řekl: pergameny, uležetím změkklé v prosinci se předkládají (k jídlu hostům, tuším), a tak podivné jsou lahodnosti, že cizinci s úžasem a nemalým podivením na nich si pochutnávají. Hrušky ty prý pocházejí z Pergamo.

*) Marcus Marci, výtečný lékař a učenec český, narodil se v Landškroně v Čechách dne 13. června 1595. Kromě lékařství zanášel se přírodními vědami, matematikou a učením se řečem východním, zvláště syrské a arabské. Byv v Praze povýšen za doktora lékařství, byl brzy na to jmenován profesorem na tamnější fakultě lékařské, kde s velikým úspěchem po delší čas vyučoval. Zemřel dne 10. dubna r. 1667.

Dle udání Balbina lze souditi, že hrušku tu lid snad tak pojmenoval dle její slupky, ježto je podobná pergamentu.

O l í s c e toto zvláštní podává česká starobylost, že byla osudná české zemi, a že z rozvodu (ex propagine) l í s k y národa svůj osud Přemysl, Libušin manžel, poznal, odkudž při korunování králů našich z toho l í š í ořechů korec vysypával se před nové krále.

Vesnice Přemyslov osadníkům toto břemeno uložili králové naši, aby ty lísky s největší pilností ošetřovali a rozšiřovali, mnohé dary a výsady ustanovivše, jak jsme — in Epitome historica — z původních Karla IV. listův byli připomenuli *).

Červené ořechy větší — jež Češi královskými jmenují — sem tam u nás se rodí, a daleko do odlehlých krajín, jak známo, se vyvázejí.

Víno nám zhaněl Aeneas Sylvius, kyselým je nazýváje, že je nakyslé říci bylo by dostačilo; neboť lékaři schvalují jeho zdravost, protože nejméně mezi všemi kámen, a odtud pochodící nemoci zplozuje. O kamenu nejpatrnější důkaz jest tento: Vezmi rozličná vína severních druhů, neboť víno španělské, italské a ostatní první třídy vína, zvláště jsou-li vařená, k této zkoušce se nehodí, a na rozličných místech stejnou každého vína část na čistý stůl u večer vylej, připiš, libo-li také jména vín; přes noc když bylo víno vyschlo, poznáš ráno patrně, poněvadž všechna vína

*) Dalimilova kronika česká v nejdávnější čtení navracena od Václava Hanky. Leta 1849. Str. 13. činí se zmínka o lískových ořeších: A když Přemysl snídáše,
íeden na o t k u vzbledáše,
že vypusti piet pramenův,
z nich prokvite piet o ř e c h ō v;
čtyřié uschnu v maléi chvíli,
pátý by živ, všem se smíli.

byla po sobě nějakou známku vápna zanechala, že moravské mezi nimi nejvíce, ostatní pak, jichž zde jmenovati netřeba, buď nejvyhlášenější, něco méně, české víno ze všech nejméně kalu, vápna a nickamínku (tartari) čili kamence po sobě zůstavilo, a to nejednou a od mnohých bylo zkušeno a seznáno. Staří myslili, [a to i sám z našich Stránský napsal]*) že nelze víno české dvě neb tři léta zachovati, aby nezvětralo čili nezevřelo. Avšak nyní i osmi- a desíleté se pije, a pokládá se za výtečné a lahodné i od nejzkušenějších znalců vín, anobrž i mimo vlast ve vínonosných místech rakouských.

Pamatuji léta 1645, když v Praze Ferdinand III. vznešené paměti hostem byl, a nedbalostí hospodářovou, aneb z jakékoliv jiné příčiny vína rakouského (jakéž jedině píval císař) se nedostávalo, že hospodáři čili sluhové císařští podali císaři víno české bílé pražské, kteréž on sám za lepší rakouského, pokud v Praze bydlel, držel, a že nechce jiného píti, projevil. Měšťan, z jehož vinice a sklepů víno to se bralo, jmenoval se Železník, muž mně velmi přátelský, do jehož domu tehdáž jsem chodil, když víno pro císaře od něho bráno. Tím se potom co starec chlubil, že u něho jest víno císařské, že nemůže nikomu to víno nechutnati neb se oškliviti, jemuž sám císař vážnosti dodal.

*) Stránský Pavel, dějepisec český, narozen r. 1583 v Zapech v Čechách. Roku 1627 byl donucen ze své vlasti se vystěhovati a obrátil se do Perna v Míšni. Zemřel r. 1653 co profesor gymnasiální v Toruni nad Vislou po desíletém tam blahodárném působení. Vyšel od něho sepsaný spis: »Respublica Bojema« v Lugduně r. 1634, jenž by zasluhoval, aby v českém jazyku také vydán byl na světlo.

Mělnické červené má u labužných rokošných pijáků největší vážnost, a je často tak dobré, že Italové a Tyrolané od svého vína ho nerozeztávají, přísahajíce, že pijou své; píše, co ode všech zkušeno jest a osvědčeno.

Odkud má víno mělnické červené tu lahodnost, to že jsem o životě Arnoštově vypravoval, pamatuji se, totiž od přinešených z Francie v medu vinných rév, čili vinných ratolestí. Že byly také od Karla IV. nejušlechtilejší z Rakous révy pro vinici vyšehradskou a karlotýnskou přinešeny, vypravuje té doby spisovatel Beneš (in Chron. Prag. Lib. 4); litoměřický kraj (a v něm Oustí, Litoměřice, ale i Praha, Louny a Mělník) téměř celý je vínonosný (nebo Chrudim více pro hrozny nežli pro víno zaslужuje chválu), odkudž pošlo u starých Čechů to přísloví: »Hospodáři litoměřičtí vínem téměř se dusí, hladem pak umořují«, neboť oplývajíce vínem na jídlo zapomínají a víno rozlívají, a jiné přísloví: »že šťastně by se byl musil naroditi, komu by se v Žatci nevysmáli, (tak ta nápoje hořkost i jazyk hořký činí); koho by z Loun nevyhnali (bylať totiž mládež lounská náramně smělá); koho by v Litoměřicích neopili. Taktéž i Nymburk připovídku pijáků zasloužil. Poněvadž se tam často přibázely hádky mezi opilci, a sklenice a koflíky na hlavy se házely, tedy kdož džbán o hlavu protivníkovu rozrazil, říkalo se o něm v žertu, že svému soudruhu připil obyčejem nimburským. Doložím (když jsme sem dospěli) i toto mnohými ústy často pronešené přísloví: »že panny pražské, koně kutnoherské a mládenci slánští jsou tři věci, které zřídka kdy za něco stojí. Příčin každý důmyslný se dovtipí.

Zelinařství. Čechám mnoho nyní melouny

nebezpečností a nezdravoty způsobují. Turky a melouny v Čechách převýborně se daří, kteréž lahodností a jinými vlastnostmi moravským a rakouským, neboť Uhry v tomto pokolení mají předek, melounům málo neb nic neustupují.

Těmi trh pražský naplňuje se v letě v takovém množství, že valným šlechtickým a měšťanským rodinám, které po lahůdkách a paulscích těchto přezádostivě se shánějí, vždy dostačují. Města královského Nymburka melouny neb dýně, tam se rodící, pokládají se za obzvláště sladké, ačkoli podnebí proti Praze má chladnější, půdu však melounům velmi milou a příznivou jak vidíme.

Předkové naši stálým šetřením a obyčejem do svátku sv. Bartoloměje, nevadilo-li jinak počasí horké toho roku, zdržovali se od melounů téměř a prodávati jich zakazovali. Ve zlou pověst uvedla melouny české Rudolfa I. krále našeho smrt, z přílišného jich požívání v táboře u Horažďovic posílá, jak jsem v dějinách připomenul, což že též v jiných zemích se přihodilo a zvláště rakouským knížatům osudné to ovoce pokolení že bylo, učíme se z dějin.

J a h o d y, má-li kdo na ně chuť, podnebí mají nejvíce příznivé za Kutnou Horou v Krchlebských panstvích Rabenhauptů, jakož v Martincích u pana rytíře, Vražda řečeného. Prstu palce velikost převyšovaly a přesahaly. Italové větších ani v papežských aneb v jiných italských zahradách neviděli. To příznivé podnebí způsobilo, jak jsem podotknul, a neméně přesazování časté od zahradníka zkušeného, kteréž nejvíce k zvětšení, uzrávání a zjemňování všech plodin přispívá. Tedy ještě v té době nacházeli se v Čechách zahradníci na vysokém stupni vzdělanosti, když svým uměním

zdárně napomáhali k zveličení a zjemňování jahod a jiných plodin.

Řeřicha malínská u Kutných Hor, Čechům nejméně při nakládání masa hovězího; onu řeřichu po Čechách, Vídni, Vratislavi, do Bavor a do Sas rozvážejí na vozích a kárách.

Řetkev holešovická na ostrově větším (který blíže Prahy druhým řečištěm tvoří Vltava) schvaluje se nejpředněji. Řetkev pražská má velmi černou šlupku a libou jakousi pro požívajícího štiplavost; maso její je přebílé, šťávy plné a celistvé, nedírkovaté, v jádru žádná céva a šterbina, což vůbec, kdo tomu rozumí, nad míru si libují a chválí.

Kolníček. Jest též u nás jistý rod řepy, jemuž kolníček říkáme, jehožto debrota mnohé jiných zemí řepy (vyjímajíce snad něco málo z nich na Moravě a v Uhrách stejných) prý předčí; snadno však ji od našich poznáš; ony těžké, velikosti nemotorné, tlusté a jako s kozlí bradou aneb kozí brada chlupaté a drsnaté; naše lépe subtilné, hladké, jako uhlažené, sous'ruhované, na palec a nikdy skoro více tlusté; přidej, že mají uherské chuť jakousi váhavou a nejemnou, ale řepa naše, o uíž mluví, v největší sladkosti a líbeznosti končí, jazyk naštipuje, jako by se podobala chuti kaštanů, jež florentinské zovou.

Květiny. O květiny a byliny měli předkové naši největší péči, pokud všech téměř květin a bylin jména česky podati se mohou. Obyčej matek byl, květiny chlapcům a dívkám ukazovati a jmenovati a jich poučovati; ty, kteří byli pilní, a jména květin pověděti uměli, obdarovali a chválili, a těm, kteří neuměli, se posmívali a k posměchu jiným vydávali, což se i mně co chlapci stalo od babičky, kteráž osmdesáte let věku svého překročila, se pamatují.

Okolo Prahy přemírné pednebí a přeúrodná půda ani těch cizích zahrád lahodnosti neodpírá. Tulipy čili tulipány nejprvé do Prahy přinešeny byly na konci panování Ferdinanda I. Angerius Busbeque, též Busbek,*) kdesi se honosí, že od něho do Prahy a z Prahy do Německa ostatního se rozšířily, a v také zprvu byly vážnosti, že cibule tulipánová za jeden dukát se kupovala, jak týž dosvědčuje.

Ž e j a s m í n v českých zahradách nejlépe se daří, svědkem jest Mathiol.**) Ostatně u Prahy na horách těch, které se od lomu pražského, na slovo vzatého, daleko až k protějšímu kláštera zbraslavského břehu táhnou nad Branškem, že plné jsou zdravotních bylin, a daleko léků, nežli ostatní, které Čechy nesou, mocnější. Byliny nejvzácnější, kterých jinde nenajdeš, na horách krkonošských se sbírají. Chvátajíť každoročně a po těch horách se potulují z Itálie muži i ženy na začátku jara a na konec podzimku kořením nejvýbornějším obtíženi d. Vlach se navracující, kteréžto věci svědkem sám sebe čtenářům jmenuji, kterýž jsem přicházejících i odcházejících viděl i příčiny se dověděl.

Š a f r á n. Český a rakouský šafrán všechny cizí, i ty sicilské a egyptské předčí.

Řekne-li kdo, že to jen více na odiv a chválu

*) Busbek Angerius, státník rakouský, znamenitý učenec, nar. r. 1522 v Communesu ve Flandrech, byl přidělen k vyslaustvu římského krále Ferdinanda do Anglie r. 1555. Zemřel v Maillotu dne 28. října r. 1592.

**) Mathiolus Petr Ondřej nar. v Sieně r. 1500, botanik a lékař, povolán od císaře Ferdinanda I. do Prahy za cís. radu a životního lékaře. V Trientu zemřel r. 1577. Jeho herbář do češtiny uvedl Thadeus Hájek z Hájku, výtečný matematik, astronom a lékař, jenž stal se r. 1572 životním lékařem císaře Maximiliána II.

nežli pro užitek roste, s tak řídkými a chudými lístečky, tomu já odpovím, že jsem viděl v Týně a v Praze u řeholních otců Kapucínů v hojnosti rostoucí a ne málo záhonů naplňující šafrán, a jak jsem sám viděl na Bilínské hoře sám od sebe čili planě rostoucí šafrán. O množství této květiny takto píše Tanner náš *): »Šafránu za předků našich věků v Libochovicích v takovém množství sbíráno a shromažďováno, že každoročně několika věderní sud naplňoval, jehož každý žejdlík (sextarius) za jeden zlatý se prodal.

P i v o ň k a. O této květině se zmiňuje Balbín při popsání jabloně, jež roste v Dlouhé Vsi takto: »Jablka nikdy samotná nerodí, ale jako na rostlině pivoňce viděti jest, tři neb čtyry jablka jako v hnízdě ptačím mláďata, tuze a těsně slupkou k sobě lnoucí vyvodí čili přinášejí.»

Četní cizozemci, jižto se v Čechách usadili, málo dbali o udržení v dobrém stavu pozůstalých štěpnic, vinic atd., tyto čím dále tím více pustly, až konečně v pole proměněny jsou. Sem tam dal nový jich držitel ovocné stromoví vysekati a ušlechtilé révy vyklučiti, poněvadž neměl citu pro jich zachování k svému prospěchu. Cizí šlechta, větším dílem německá, taktéž nepečovala o zachování těchto sadů, a její nevzdělané hospodářské úřednictvo, u větším počtu z cizozemska sem povolané, podněcovalo ji k vyhubení těchto památek, i samomocně se přičiňovalo o jich zmaření. Množství dokladů bychom o tom záhubném řádění cizinců tu podati mohli. I v pozdější době se ještě takové vandálské skutky

*) Tanner Jan, jezuita a spisovatel nar. r. 1623 v Plzni. Byl 17 let představeným rozličných kolejí jezuitských. Taktéž byl horlivým hubitelem kacířských kněh. Zemřel v Pardubicích dne 4. listopadu 1694.

páchaly. K potvrzení té pravdy uvedeme jenom jeden příklad. Spisovatel tohoto článku sloužil r. 1842 co hospodářský úředník v Přechíně (Přechínové). Statek Přechinský je složen ze statku Dobříšského a Rohanovského. V Dobříši nalezá se zámek, (nyní již z větší části zbořeniště), rodinné to sídlo rytířů Koců z Dobříše. Nedaleko tohoto zámku leží pole, ohražené starožitnou zdí, sem tam zbořenou. Ihned při první návštěvě té vesnice tázal se spisovatel, jest-li na tomto místě byla zahrada, i bylo mu odpověděno, že to byla před časy jedna z nejznamenitějších zahrad v království českém, kterou prý jistý správce Přechinského statku dal vysekati, aby se tam mohly krásy z panského dvora v Dobříši lépe vypásti. Spisovatel vynasnažil se jistotu této zprávy z archivu nabyti. Ze spisů toho předmětu se týkajících nabyl přesvědčenosti, že týž úředník na začátku osmnáctého století učinil své vrchnosti odůvodněný návrh, aby ráčila povolit, by se směly v této zahradě staré stromy vysekati, a z nich dříví i mladé stromky co sazenice poddaným prodati. Co hlavní důvod toho neblahého návrhu udal tento opatrný hospodář, že vyplněním těchto stromů více pastvy pro krásy nabude. Návrh ten byl od vrchnosti schválen a rychle od správce v skutek uveden. Poddaní koupili z té zahrady výborné sazenice, a jak se spisovatel dověděl, pěstuje se v rolnických zahradách až dosud to ušlechtilé ovoce. Příklady dotčeného hospodářství nemohly poddané povzbuzovati k zvelebování štěpařství, nýbrž napomáhaly k jeho u nich zanedbávání, pustošení i vyplnění.

Když již řečená odvětví hospodářská, jindy tak výborná a výnosná, v Čechách takorča na mizinu přišla, radilo se císařovně Marii Terezii, která dne 16. února 1750 články bratrstva zahradnického v Praze

vlastní rukou podepsala,*) aby k zvelebení náramně kleslého hospodářství v Čechách pomocí hospodářské společnosti opatření učiněno bylo.

Nejvyšším dekretem ze dne 23. července 1767 nařídila, aby se v království českém hospodářská společnost zřídila. Za příčinou některých obtíží podán jest plán k zařízení dotčené společnosti teprv dne 6. července 1769 k nejvyššímu stvrzení, kteréž nejvyšším dekretem ze dne 6. listopadu 1769 uděleno jest, načež »Spolek k zvelebení hospodářství a svobodného umění v království českém« účinkovati počal dne 1. ledna 1770.

Císař Josef II. roku 1788 novým zřízením obor činnosti této společnosti rozšířil a nejvyšším patentem ze dne 1. října 1788 ji jmenoval »c. k. vlastenecko-hospodářskou společností«, která co taková účinkování započala 1. ledna 1789. Společnost tato již v nejprvnější době svého působení obrátila svůj zřetel k zvelebování štěpařství, hlavně činěním návrhů k udělování peněžitých odměn o zvelebení štěpařství zasloužilým mužům se strany vlády, povzbuzováním k vysazování ovocných stromů, i vhodnými návrhy k ochraně těchto stromů. Vynasazení této společnosti, štěpařství v Čechách zvelebiti, neslo dobré ovoce. Roku 1774 vysadilo se v Čechách

*) V úvodu těchto článků činí se zmínka: »Ráčili jsme s dobrým rozmyslem naším, jistým vědomím, s radou věrných našich milých a mocí královskou v Čechách předoznaméným zahradníkům pražským tu císařsko-královskou milost učiniti a jim k většímu vzniku téhož kunštu takové artikule, kterýmiž by oni a budoucí bratrstvo se napotom řídit a spravovati mohli atd.« Antonín Novotný, zahradník na Novém Městě byl předposledním starším toho bratrstva, jež spisovateli k opsání některých artikulů laskavě přístup učinil. Bratrstvo zahradnické zajisté udržováním pořádku k lepšímu vzniku zahradnictví napomáhalo.

20.679 jabloní, 68.013 hrušek, 15.896 švestek, 25.543 višní, 42.149 třešní a 6.824 vlaských ořechů. Poněkud přispívala k zvelebení štěpařství také první hospodářská škola, kterou založil r. 1790 rytíř Schönfeld na svém statku Trnové, v okrese zbraslavském v Čechách.

Dvorským dekretem ze dne 25. června 1791 společnosti se povolilo vydávání kalendářů hospodářských v obou jazycích zemských. Dobrymi články o štěpařství v těchto kalendářích uveřejněných přispívala společnost také k zvelebování toho důležitého odvětví hospodářství. Později nabyla c. k. vlastenecko-hospodářská společnost té přesvědčenosti, že by se u větší míře a vydatnějšími prostředky štěpařství v Čechách podporovati mohlo, kdyby se vedle ní více sil k tomu účelu spojilo, a spolek samostatný štěpařský v Čechách zřídil.

4 Roku 1819 založila společnost samostatnou jednotu štěpařskou k zvelebení ovocnictví v Čechách, jejížto stanovy nejvyššího stvrzení došly, tak že již 1. května 1820 svou činnost počala. Štěpařský spolek si za povinnost uložil, štěpařství a vinařství v Čechách tam, kde je podnebí a půda tomu příznivá, všemožně rozšiřovati. Nejznamenitější český pomolog Matěj Rössler, děkan poděbradský, narozen dne 27. listopadu 1752 v Indicích, daroval štěpařskému spolku r. 1820 jablečných 345, hruškových 346, a 86 odrůd rozmanitých nejvíce švestkových, dohromady 777 odrůd stromků v hrncích, které se postavily v zahradě předsedy společnosti hraběte Jos. Em. Kanála Malabaila*), by jich společnost používala.

*) Jos. Em. Kanal Malabaila, hrabě, humanista, narozen 3. června 1745 ve Vídni. Zakoupiv se r. 1770 v Čechách usadil se v Praze. Zahradu za koňskou branou koupenou (nyní Zdekau-

Mimochodem zde podotýkáme, kterak dotčený horlivý pomolog jednoho času při veliké hostině své hosti překvapil: Rozestaviv na tabuli v kbelíčkách stromky rozličných druhů zralé ovoce nesoucích, požádal své hosti, aby si čerstvého ovoce pro pochoutku načesali.

C. k. vlastenecko-hospodářská společnost počala vydávati r. 1825 německý časopis »Nové spisy« (Neue Schriften der k. k. patriotisch ökonomischen Gesellschaft im Königreiche Böhmen. Prag 1825 Roku 1847 vyšel poslední svazek těchto spisů.), v kterém také pojednání o štěpařství obsažena jsou. Toho roku se prodalo ovoce čerstvého v Čechách za 46.900 zl., usušeného však a ořechů 14.559 centů *) Výtěžek ten svědčí o pokroku štěpařství.

Štěpařskému samostatnému spolku nedařilo se dobře pro malé účastenství členů i nedostatek vhodných prostředků peněžitých. Již roku 1829 spojil se tento spolek co odbor s c. k. vlastensko-hospodářskou společností pod jejím předsednictvím a nově se zřídil. Přiměřenými změnami a přidáním článků do stanov a spojením s dotčenou společností nabyl štěpařský spolek mnohých výhod, zvláště tím, že se c. k. hospodářská společnost zavázala, jej všemožně podporovati peněžitými prostředky ze svých příjmů, když toho důležitá příčina nastane. Dobré následky toho spojení se brzy objevily. Již roku 1830 koupila řečená společnost pro jednotu štěpařskou vinici »Kozáčku« před Žitnou branou s jednopatrovým stavením, v kterém bydlíval zahradaník

rova) zřídil velmi nákladně a otevřel obecnstvu, jemuž stala se oblíbenou procházkou. Část zahrady té věnoval botanickým účelům a vystavěl tam posluchárnu, kde se přednášelo rostlinnictví, což trvalo ještě i po jeho smrti. Velezasloužilý tento šlechtic zemřel 20. února 1826.

*) Rozličnosti pražských novin r. 1829 čís. 25.

společnosti a jeho pomocníci. Vinice ta měla výměry 5 jiter 1162 čtver. sáhů a koupěna jest za 4454 zl. stříbra neb 4676 zl. 70 kr. r. č. Dotčená společnost pozemek ten k užívání štěpařské jednotě s tím doložením odevzdala, aby proměnila polnosti v stromovou školku a ve vzornou ovocnici a vinici. V době, když byla ta vinice koupěna, panoval ještě u všech štěpařů velmi bludný náhled, že nemá býti půda pro ovocnou školku dobrá, že prý sazenice z dobré školky, která má dobrou zem, zasadí-li se do špatné půdy, zakrnějí. Nyní však panuje opačný velmi dobrý náhled, že má býti půda ve školce stromové dobrá, aby se v ní stromek výborně dařiti a vyvinovati mohl. V mládí zakrsalá sazenice nikdy nebude stromem dokonalým, byť i do nejlepší půdy a do nejlepší polohy a podnebí přesazena byla. Co v mládí již zakrsá, nemůže se později zdárně vyvinouti.

Za tou příčinou nelze c. k. vlastensko-hospodářské společnosti za zlé pokládati, že tento nevhodný pozemek k řečenému účelu koupila. Poněvadž měla tato vinice nedostatek vody, musela se voda v čas potřeby přivážeti, což každého roku značné výlohy činilo; tomu nedostatku také později vystavené hluboké cementované nádržky dostatečně přítrž neučinily.

Později nabylo se přesvědčení, že v této školce vysoké výstavky (mateřské stromy) jableční a bruškové, jakmile své kořeny do spodku železnaté to břidlice zapustily, uschly.

Za tou příčinou musely se tam kromě jiných druhů jenom bruškové a jablečné krsy pěstovati, protože se vysoké jabloně a brušky tam nedařily. Samo sebou se rozumí, že sazenice z této školky nemohly se vyrovnat stromkům z výborné půdy a

z ostatních příznivých poměrů. Společnost přece ne-
litovala nákladu na tuto zahradu a roku 1851 usne-
šeno, aby se pevnou zdí ohradila. Na tuto zeď
vynaloženo bylo 1998 zl. r. č. Spolek štěpařský,
jenž později slul ovocnická jednota, co odbor
c. k. vlastenecko-hospodářské společnosti, měl dle
svého řádu jednacím účel, ovocnictví a vinařství
v království českém zvelebovati, a rozšiřováním jak
theoretických tak praktických vědomostí o nich je zdo-
konalovati. Prostředky, jimiž jednota hleděla účelu
svého dosáhnouti, byly: »Vyhledávání dokonalé zná-
mosti o tom, v jakém stavu se nachází ovocnictví a
vinařství v celé zemi. Pátrání po všech překážkách,
které zvelebení ovocnictví a vinařství v cestě jsou a
po prostředcích k jich odstranění. Rokování a radění
se o zkušenostech v oboru ovocnictví a vinařství
nabytých, kteréž pak uveřejnila.

Sbírala, určovala, zkoušela a zachovávala uži-
tečné odrody ovoce a vína, které pak co nejvíce možná
rozšiřovala. Spravovala zahradu, která jednotě od
dotčené společnosti co majetnici vykázána byla, užívala
jí a pěstovala v ní potřebné výstavky a školky odrůd
ovoce a vína zdejšímu podnebí přiměřených, zvláště
oněch, které držitelům menších hospodářství většího
užitku poskytuje, ku kterémuž účelu byl také prakticky
a vědecky vzdělaný zahradník s potřebným personálem
ustanoven.

Jednota užívala knihovny c. k. vlastensko-
hospodářské společnosti, zakládala stromové školky
krajské, okresní a školní, a bezplatně udělovala jim
rouby ze zahrady ovocnické, jakož i nezámožným
držitelům pozemků; udržovala pravidelné spojení s ji-
nými ovocnickými a hospodářskými spolky filiálními
v Čechách, s rolnickými ústavy, a vůbec s výtečnými
znalci, aby znamenala a upotřebila všech užitečných

pokroků. Činila návrhy dotčené společnosti k dávání cenných otázek, k rozdělování medailí a jiných odměn za výtečné práce a dávala zvláště uznání zasloužilým mužům v ovocnictví a vinařství buď ve veřejných listech anebo tím, že je vyvolila za členy jednoty. Jednota záležela z členů čestných, činných a přispívajících. Členové činní platili ročně 6 zl. 30 kr. r. č. příspěvku a mohli každoročně rouby a sazenice v ceně 3 zl. 15 kr. r. č. bezplatně z ovocnické zahrady na Kozáčce dostávat. Členové přispívající, jenž platili ročně 3 zl. 15 kr. příspěvku, byli oprávněni v ceně zapraveného příspěvku odbírat rouby a stromky z řečené zahrady dokud zásoba stačila.

Jednota ovocnická vynasnažila se dle svých sil, aby dosti čivila svému rozsáhlému účelu. Příčiněním této jednoty rozšířila se její štěpná školka, tak že se v ní již r. 1836 nalezalo: 9478 jabloní, 5095 hrušek, 2594 švestek, třešní a višní a 370 ořechů, tedy dohromady 23.731 stromů. Ve vinné vzorní školce nalezlo se 11 odrodů červeného vína, 7 odrodů roucí a 19 odrodů bílého vína, dohromady 37 odrodů.

Hlavně působila k zvelebování štěpařství rozdáváním i prodáváním roubů i sazenic ze zahrady ovocnické, přičinila se o vydání štěpařských a vinařských spisů nákladem společnosti, totiž roku 1822.

Naučení o chování, šlechtění ovocných stromů ku potřebě pro lid a školy venkovské od J. Teplého, děkana přeloučského, r. 1833; Poučení k štěpařství a lepšímu připravování vína pro vinaře české sepsané od Jakuba Bambergra. Poučení k připravování vína jablkového pro hospodáře české od Jakuba Bambergra. Roku 1836 vydala c. k. vlast.-hosp. společnost, svým nákladem 2000 českých výtisků tabelárního obrazu o vychovávání ovocných stromů, který sepsal H. M. Diecker. Celý náklad společnost rozdala národním školám. Konečně

vydala řečená společnost r. 1855 »Krátké navedení k hlídání štěpného stromoví pro rolníky.« Sepsal Jiří Liebl a v češtinu uvedl a přeložil Filip Stanislav Kodym.*)

Kromě vhodných článků štěpařských, jež společnost ve svých kalendářích v známost uvádí, uveřejňovala takové články také ve svých poučných a zábavných listech pro polní hospodáře a řemeslníky v Čechách, jež počala vydávati r. 1838.

Roku 1851 byly dotčené listy proměněny v »Týdenník pro polní, lesní a dcmáci hospodářství, k prospěchu stavu rolnického« a od roku 1854 vychází tento časopis pod jmenem: »Hospodářské noviny« nákladem řečené společnosti. V těchto časopisech se nacházejí články o štěpařství, vinařství a zelinářství. Tato společnost vydávala také časopisy: »Landwirthschaftliches Wochenblatt« a »Landwirthschaftliches Centralblatt.«

Dle návrhu ovocnické jednoty udělovala společnost mužům o štěpařství velezasloužilým stříbrné i zlaté medalie i pochvalné listy. Povzbuzování štěpařů tímto způsobem neminulo se dobrých výsledků.

Jednota ta podporovala také zřizování školních školek ovocných, o jejichž založení nezapomenutelný poslední nejvyšší purkrabí v Čechách, Karel hrabě Chotek z Vojoína**) sobě veliké zásluhy získal. Tentýž purkrabí, jenž po Karlu IV. nejvíce pro zvelebení Čech, jmenovitě Prahy učinil, netoliko se staral o zřízení těchto školek, nýbrž také k tomu horlivě přihlížel,

*) Veškeré tyto knihy prodávají se za sníženou velmi levnou cenu v kanceláři c. k. vlast.-hosp. společnosti v Praze č. p. 799 II.

**) Karel Chotek, narozen 23. července 1786 byl nejvyšším purkrabím v Čechách r. 1826—1834 a zemřel dne 28. prosince 1868. Čechům a jmenovitě Pražanům zůstane nezapomenutelným.

aby se všude vedle silnic štěpné stromoví vysazovalo a v dobrém stavu udržovalo. Již guberniálním nařízením ze dne 1. května 1829 č. 18.253 vyzvaly se patrimoniální úřady, aby pomocí vrchnosti, obcí a místních duchovních u škol štěpné školky zakládaly, kde by se školní mládež v štěpařství také prakticky vzdělávati mohla. Guberniálním nařízením ze dne 26. října 1837 č. 31626 vyslovily se zásady a ustanovení, dle kterých se řečené školky zřizovati mají. Vysazování stromů vedle silnic již dvorským dekretem ze dne 12. června 1781 nařízeno bylo, a největší počet nařízení o tom vyšel za tohoto nejvyššího purkrabího, který se také staral o vydání přiměřených zákonů a předpisů v příčině ochrany stromů, jmenovitě vydáním dvorského dekretu ze dne 13. ledna 1837, čís. 22859.

Výsledky takových školek byly tam úspěšné, kde se vhodných a ochotných sil k dobrovolnému vyučování mládeže v praktickém štěpařství nacházelo. Školnímu učitelstvu se k takovému vyučování nedostávalo však vhodného vzdělání, i láska jim k tomu scházela, protože v ústavech čekatelských neb jiným způsobem o jich theoretické a praktické vzdělání v štěpařství postaráno nebylo. Spisovatel mnoho takových školek viděl, ale málo jich našel v dobrém stavu, i v některých našel více zelenin, než štěpných stromků.

Nelze se tomu tedy diviti, když za příčinou nedostatku vhodného vzdělání v štěpařství učitelů sem tam z těchto školek žádný dobrý výsledek k spatření nebyl; nicméně z jich zakládání přece sem tam vyšlo výborné ovoce. Později však bylo leckde postaráno o theoretické a praktické vzdělávání školních čekatelů. Příčiněním ovocnické jednoty přednášel pan dr. Josef Lumbe školním čekatelům na Kozačce mnoho let štěpařství. Roku 1853 zúčastnilo

se v jeho štěpařských přednáškách 31 školních čekatelů.

Ministerium osvěty vydalo r. 1859 »Čítanku pro školy v císařství rakouském« *), do které také přijalo pojednání o štěpařství. V některých školách, kde scházela vzdělanost v štěpařství učitelům, málo prospívaly tyto štěpařské články, proto že se buď náležitě mládeži nevysvětlovaly, nebo ani čísti se nedávaly. Nyní je v ústavech učitelských lépe postaráno o vzdělávání se učitelů v štěpařství i v pokračujícím hospodářském vyučování na vyšším ústavě hospodářském v Táboře a Libverdě.

Ačkoli množství předpisův o vysazování stromů u silnic vydáno jest, přece dle stvrzení řádných znalců, není ani desátý díl délky silnic v Čechách štěpnými stromky posázen. **)

K úplnému vysazení stromů u silnic je prý v Čechách ještě potřebí 5,469.463 štěpných stromků, ježto by ročně mohly zemi nésti úžitku asi 1,640.838 zl. r. č.

Jednota ovocnická k zvelebení štěpařství také napomáhala dáváním vhodných otázek do oboru ovocnického sahajících, o kterých se podrobně rokovalo ve valných hromadách této jednoty.

Zařizování výstav ovoce od této jednoty přispívalo také k zvelebení štěpařství. Nejznamenitější výstava byla od ovocnické jednoty zařízena, v pomologické zahradě na Kozačce roku 1835 při korunování císaře Ferdinanda dobrotivého v Praze.

*) Druhá čítanka a mluvnice pro katolické školy v císařství rakouském. V Praze 1856.

**) Zentralblatt für die gesammte Landeskultur. Prag 1870. Str. 517. Antrag in Betreff der Errichtung einer Landes-Obstbaumschule verbunden mit einer Lehranstalt für Obst-, Wein- und Gemüsebau etc. Gestellt von J. M. Schary.

Vystaveno tam bylo ovoce ze všech krajů království českého 4761 odrůd. Dne 14. října 1835 císař dobrotivý tuto výstavu navštívil. Od skvostně okrášlených zahradních vrat až ku schodům zahradního domu stálo v řadách 18 dívek věkem 8—12 let. Šestnáct děvčátek bylo oblečeno v národním kroji každého kraje; na rukou měly košíčky, které českým ovocem naplněny byly. Spanilost českých dívek, národním krojem vkusně ozdobených, dojala dobrotivého panovníka, tak že své přání vyjevil, aby se ty holčičky také předvedly císařovně Anně Marii, která jsouc potěšena pohledem na tento krásný výbor dívek, darovala jim na památku náušnice, náručky, náprsní jehly, lžíce atd.

Samo sebou se rozumí, že udělování odměn, jmenovitě zlatých a stříbrných medailí společenských i pochvalných diplomů vystavovatelům nejvýtečnějšího ovoce k zvelebení štěpařství povzbuzuje a k rozšiřování těchto odrodů napomáhá.

C. k. vlast.-hosp. společnost má knihovnu, ježto asi 14.000 kněh obsahuje. Ovocnictví je v této důležité knihovně zastoupeno nejvýtečnějšími spisy a tím, že se půjčují členům společnosti a jednoty ovocnické, vědomosti ovocnické vhodně se rozšiřují. Přednášky o štěpařství v rolnických školách a na vyšších ústavech hospodářských v Čechách, i vyučování přírodopisu na gymnasiích a reálkách, neminou se také dobrého výsledku.

Kromě odboru ovocnického nacházel se u c. k. vlast.-hosp. společnosti také odbor pro ovčáctví a hedbávnictví.

Všecky tyto odbory plné shromáždění této společnosti zrušilo roku 1868, a místo odboru ovocnického toho roku zřízen při c. k. vlast.-hosp. společnosti, výbor ovocnický, kterému na základě zvlášť-

ního jednacního řádu svěřeno jest vyřizování záležitostí, jež se týkají štěpařství, vinařství, zelinářství a správy zahrady ovocnické. Z toho vysvítá, že byla působnost ovocnického odboru tímto zařízením přenešena na výbor ovocnický dotčené společnosti, který má 12 členů, ježto musí býti členy činnými c. k. vlast.-hosp. společnosti.

Sadařská jednota v Písku, ježto si chvalitebně počíná, co nevidět snad bude povzbuzovati k zřizování podobných jednot v Čechách.

V devatenáctém století učinilo ovocnictví v Čechách znamenitý pokrok hlavně blahodárným působením šlechty a přičiněním vzdělanějších úředníků hospodářských.

Spanilomyslný kníže Josef Schwarzenberg již roku 1800 založil v Krumlově v Čechách ústav hospodářský o třech ročnících, který také napomáhal k zvelebení štěpařství.

Šlechta česká o závod se vynasnažovala hluboké rány dřívějšího neblahého vlivu zaceliti. Zakládala sem tam i s velikým nákladem štěpné školky, sady, štěpnice a zahrady, i věnovala podporu nadějným zahradníkům, k jich důkladnějšímu vzdělání v štěpařství.

I v nezrušených klášteřích napomábalo se tomuto zanedbanému odvětví hospodářskému vysazováním štěpných stromů na klášterních pozemcích. Světské duchovenstvo a některé městské i vesnické obce vysazováním stromů štěpných na farních i obecních pozemcích chvalitebně se vyznamenávaly. Duchovenstvo nejvíce přispívalo k rozšiřování a zdokonalení štěpařství spí-ováním českých vhodných spisů do toho oboru náležejících. Napřed již jmenovaný děkan Matěj Rössler, znamenitý pomolog, měl co takový nejlepší pověst v Evropě. Dobré tyto příklady povzbuzovaly také poddané k následování, zvláště kde

jim vrchnost buď zdarma aneb za levný peníz dobré stromky k vysazování poskytovala. Že se sem tam také uškodilo dobré pověsti českého ovocnictví rozšiřováním odrodů (soret) ovoce cizozemského, pro zdější poměry podnební a půdu se nehodícího, o tom nelze pochybovati. Tím bylo mnoho rolníkův zklamáno a odstrašeno od pěstování neb zvelebování štěpařství.

Příčinu nedaření se těchto stromů přičítali povětrí, pravíce, že jim v jich krajině již nesvědčí. Od národněním se našich zahradníků a neznalostí našeho dobrého ovoce, vznikla také nevážnost k českému původnímu ovoci a až posud se větší počet našich zahradníků domnívá, že mají jenom cizozemské odrody ovoce, jmenovitě francouzské, velikou cenu, a české původní ovoce že se dobrotě cizího nevyrovná.

Aby se znenáhla naše domácí ovoce poznalo a jeho jmena v Čechách na Moravě a Slezsku sebrala, učinilo se dle návrhu na slovo vzatého ovocníka pana Martina Šamala z Mladé Boleslavi usnešení v hospodářském sjezdu c. k. vlast.-hosp. společnosti v Praze dne 23. března 1870: »rozmnžený výbor ústřední uznává důležitost ovocnictví i vinařství a přijímá návrh pana Šamala, aby se ovocnické názvosloví české prostředkem svolání v Čechách, na Moravě i v Slezsku sestavilo, ale přeje si, by ústřední výbor se věnoval a na náležitém místě se ujímal uskutečnění všech ostatních prostředků, jež by sloužily k povznešení věleckému i hmotnému pro vlast tak důležitého ovocnictví a vinařství. Konečně ať se ústřední výbor vysloví, že je potřebí poznati názvosloví ovoce v Čechách i že ke zdu druhů jeho příhodné kroky k uskutečnění toho učiní.«

Povinnost tato přenešena byla od dotčeného výboru na komitét ovocnictví, poněvadž do oboru jeho činnosti náleží, a tento výbor spojil se k snad-

nějšímu rozřešení této důležité a nesnadné úlohy s karpologickým komitétem fysiokratické společnosti v Praze.

Spojený výbor pro ovocnictví svoláním ze dne 19. června r. 1870 obrátil se ku všem vlasteneckým přátelům ovocnictví s prosbou, aby mu zasýlali zralé ovoce s udáním jeho českých jmen, neb názvů v jiné řeči, pakli nemá ještě českého jména. Zároveň se žádalo za oznámení, v kterém podnebí, v které poloze a v jakých půdních poměrech se to ovoce nejlépe daří, kdy květe, kdy zraje, jeho úrodnost, k čemu se v domácnosti neb v průmyslu užívá s výhodou, v jakém poměru se prodává, jakým škodám podrobeno jest, jaké má nepřátele a jaké nemoci. Zároveň tento výbor podotknul, že o dotčené zásylky neprosí jen pro rok běžící, nýbrž až do té doby, až všechny sorty ovoce z té neb oné krajiny zaslány budou. Toho roku řečenému výboru zasláné ovoce dodávalo se znalcům k ustanovení ovocnických názvů nečeských, zkoumalo se drobnohledem a lučebnými zkoumadly, jakož i stroji silozpytnými; vykreslilo a vymalovalo se, vylívalo se sádrou neb parafinem, tak že jeho přirozená podoba zachována jest ve zvláštní sbírce s českým jménem na šlupce inkoustem napsaným. Kromě ustanovování jmen nečeských zasláného ovoce a jeho vylívání obstarával pan dr. Karel Amerling veškeré ostatní práce s velikou horlivostí i vlasteneckou obětovostí, a sepsal několik vhodných článků o tomto důležitém předmětu, jež se uveřejnily v »Hospodářských Novinách.« Taktéž se postaral o sepsání a uveřejnění zpráv o zasláném ovoci. Poslední jeho článek »Budoucnost ovocnictví a ovocnářství českého« dala c. k. vlast.-hosp. společnost zvlášť otisknouti, z čehož jej rozdala a rozeslala osobám, jež tento předmět zajímá, i spolkům. Dle toho spisu sebráno jest českých

jmen jablek 146, brušek 333, švestek 19, broskví 4, třešní a višní 46, ořechů 3, štěpných jahod 1, dohromady 552 jmen. Spisovatel řečené knížky praví na str. 29: »Již již celou velečestnou pomonu českou s 552 a více odrodů máme, jakoby kouzlem z mrtvých vstalou před sebou; 552 tedy živých pramenů sladké, příjemné obživy a peněžitých příjmů pro všecka budoucí století lidstva. Žádný netušil, aspoň nevíšmal si toho, že za oněmi na oko mrtvými 552 názvy čili slovíčky 552 všudy skoro zdomácnělých mohutných, živoucích přírodnin, života plných zřidel se nalezalo. Po sotva uslyšeném svolání jmen národních vstávali volanci onino, jeden po druhém z mrtvých! — Tolik mohutnosti spočívá v slovech, v křestních názvech přírodnin. Ze života vyšly a k životu vedou.«

Pan dr. Amerling přehlédl také mnoho katalogů a popisů ovoce, a vypsal z nich veškeré odrody českého ovoce, i dle místních jmen kde se objevily, sepsal zvláštní seznam toho ovoce, což bylo velmi pracné. Z těchto seznamů i popisů a ze zasláního ovoce, k zkoumání nabylo se přesvědčení, že je počet odrodů ovoce v Čechách nad očekávání velmi četný, že má značná většina z nich velikou cenu, a že jsou některé až posud neznámé. Zkoumáním tím objeví se v mnohých krajích dobré odrody, které rozšiřování zasluhují. Poznává se tím výskumem dobré i špatné ovoce a tak bude dobré české ovoce doporučovati k vysazování a k rozšiřování, až je řádně poznáme. Až posud nemáme důkladnější známosti našich dobrých osvědčených odrodů ovocných, a za tou příčinou nelze nám dokonalý nevývratný úsudek o stavu českého ovocnictví učiniti.

Samo sebou se rozumí, že tímto výskumem také

poznáme poměry podnební, polohu půdy atd. jednotlivých druhů a odrodů, a na základě řádně předsevzatého zkoumání lučebního, silozpytného, statistických zpráv, o kterých se dále zmínka stane atd., bude se moci o českém ovoci taková kniha sepsati a vydati, kterým spisem se snad žádný národ na světě nebude moci vykáhati.

Mnoholetou zkušeností stvrzeno jest, že se značný počet vychvalovaných odrodů cizozemských ovoce, zvláště francouzských, pro naše podnebí nehodí. Stromoví to je mnohem choulostivější, jeho ovoce se zvrhne, zmalí, sprašíví, jak lid praví, ztratí svou příjemnou chuť, málo nese a tedy malý užitek štěpaři přináší. Kruté mrazy v zimě r. 1870 až 1871 v Čechách značný počet druhů a odrůd francouzských buď zničily neb jim více uškodily než našim původním otuželejším oddruhům ovocným. Škoda tím učiněna páčí se na několik milionů zlatých, a mnoho let uplyne než se úplně nahradí. Také našim některým původně českým druhům a odrodům ovocným podnebí a půda nesvědčí všude v Čechách, což hlavně platí o švestkách dolanských, kopořečkách, míšenských jablkách a j.

Zkušeností tou poučení, ježto se co pravdivá osvědčila ve všech zemích, měli bychom při volbě druhů a odrodů pro jistou krajinu největší opatrnosti šetřiti, a jenom takové tam vysazovati, jež se pro tu krajinu nejlépe hodí. Vhodná volba druhů a odrodů ovocných dle podnebí a půdy jest pro zdar ovocnictví první a nejhlavnější výminkou, takorčka zlatonosným pravidlem.

Bez přísného zachování se dle toho pravidla nelze ani mysliti, aby ovocnictví se dařilo. Veškeré namáhání lidské, i největší náklad není s to poměry tyto změnití a odstraniti.

Vřelým doporučováním dobrých druhů a odrodů ovocnictví původně českých nemáme úmysl, cizozemské ovoce úplně zatracovati, protože nelze upříti, že se jich značný počet také v Čechách dobře daří, a že z některých těchto stromů po dlouhém jich pěstování se odrody vyvinuly, které naší vlasti výborné ovoce nesou. Náš úmysl je toliko varovati před náramně škodlivým švingulantstvím (švindlem), který se stává při dryácnickém doporučování a prodávání cizozemských druhů odrod ovocných. Již se často přihodilo, že draze koupené rouby neb sazeničky cizozemské s novým jmenem do Čech zaslané, nic jiného nebyly než odrody u nás původně pěstované a známé. O tom bychom mohli několik příkladů uveřejniti.

Poněvadž se ani naše původní výtečné ovoce ve všech krajinách naší vlasti nedaří, je tedy tím větší opatrnosti při volbě cizozemských odrodů ovoce potřebí. Každý cizozemský druh ovoce a každý jeho odrodek neměl by se k vysazování doporučovati, pokud není mnoholetou zkušeností na jisto postaveno, že se pro podnebí a pro naši půdu dobře hodí.

Volba přiměřených druhů a odrodů ovoce náleží mezi nejtěžší a nejvděčnější úlohy štěpařské, protože je základem zdaru štěpařství. V krajinách, kde se již dávno štěpařství úspěšně pěstuje, vyhledejme sobě druhy a odrody nejpěknější a nejvýnosnější k vysazování, a pro rovné poměry podnební a půdní je doporučujeme. Okresní štěpné školky kdyby se všude řádně založily, napomáhaly by vydatně k zkoušení druhů a odrodů ovoce vhodných pro okres, v kterém se nacházejí, čímž by se hlavně zvelebovalo štěpařství, v každém okrese v Čechách. Kéž by se takové školky, jež by lidu pěkných a dobrých

štěpných sazenic dostatek za levnou cenu poskytovaly, v každém okresu založily! Kapitál na tyto školky vynaložený ponese hojné úroky.

Slovutný ovocník pan J. V. Jelínek, obchodní zahradník v Čimelicích v Čechách, vynalezl zvláštní způsob pěstování stromků k vysazování, při kterém pěkný štěpný stromek více nestojí než 8—10 kr. r. č. Spůsob ten je až posud snad tajností, a pan vynálezce by jej snad za přiměřenou odměnu postoupil k používání v naší vlasti.

Upotřebováám toho způsobu při pěstování štěpných sazenic v okresních školkách by se jich cena ještě více snížila, a tím by se také vhodně napomáhalo zvelebení štěpařství v Čechách.

Kéž by tento vynález naší vlasti zachován byl ku prospěchu našeho národa, a aby jeho vynálezce nucen nebyl, v cizozemsku, jak to bohužel často bývá, tento vynález zpeněžití a cizozemcům příležitost poskytnouti, by z něho hojně těžili.

Školky okresní mohly by se spojenými silami pomocí spolků akcijových zřizovati a v dobrém stavu udržovati.

Jedna z hlavních příčin, proč se v mnohých krajinách ovocné stromy nedaří, je také vyžití spodku (spodní půdy) dlouhým pěstováním ovocného stromoví, zvláště stejných druhů ovocných do starých jam, hrušky po hruškách, jabloně po jabloních atd. V zahradě s vyžilou spodinou musíme vhodnými hnojidly spodek napravovati, řádně posilniti, aby mohlo stromoví ovoce opět hojně nésti. Příliš hluboké i příliš mělké vysazování stromů jich zdaru škodí i jich řádné neorývání na podzim a z jara nedělání mísek nemůže jim prospívati.

Nesbírání housenek v příhodném čase v zahradách, stromořadích štěpných atd. nemělo by se trpěti,

poněvadž ožráním listu strom se oslabuje, a na vyhnání nového listí v druhé míze mnoho síly potřebuje.

Tak jako obilí vysiluje půdu, tak činí totéž stromoví, a hnojí-li se půda obilím vyžilá (vymrskaná), měla by se také půda, v které se stromoví pěstuje a nešením ovoce ji značně vysiluje, v jistém čase vydatně hnojit. Spustlá zahrada nemůže užitek nésti, neb staré přísloví praví: »Spustlá štěpnice, prázdná truhlice.«

Při pěstování štěpných stromů má se také přísně přísloví šetřiti: »Dávejte a bude Vám dáno.«

Ačkoliv spojený výbor ovocnický několik tisíc českých a německých svolání v příčině zasílání ovoce rozeslal a rozdal, přece byl výsledek toho svolání příliš malý. Z 19 míst tomu výboru zasláno bylo 327 odrodů jablek, 142 odrodů hrušek, 15 odrodů vinných hroznů, jeden odrodek slívy a jeden odrodek broskve, úhrnem 486 odrodů.

V Čechách je 355 měst se 170 předměstími, 223 městysů a 12274 vesnic, tedy 13.022 míst čili sídel; z toho lze souditi, že by výskum ovoce, ježto závisí od dobrovolného zasílání ovoce jednotlivých milovníků štěpařství a vinařství, snad ani za jedno století řádně ukončen nebyl. I po vypršení této dlouhé lhůty nemohlo by se za pravdu míti, že jsou v Čechách již všechny samoty i vesnice, co se týče ovoce, úplně vyskoumány, protože nelze od dobrovolníků očekávati, že by ze všech krajin ovoce zaslali. Dotčený prostředek poskytnul by teprv po mnoha letech značnější výsledek.

Veškeré vynasnažení lidské, které pouze od dobré vůle závisí, bývá ve svých účincích skromné. Za tou příčinou nelze se tomu diviti, že výsledek řečených svolání prvního roku byl

malý. Že je způsob dobrovolného zasílání ovoce spojenému ovocnickému výboru nejlacinější, nedá se upřít.

Důkladněji a rychleji by se tento výskum vykonati mohl, kdyby znalci a milovníci štěpařství každý okres zvlášť, co se týče ovocnictví, opatření okresními mapami, řádně vyskoumali.

Vyšetřiti by musely v každé obci a na každé samotě:

a) jaké je podnebí;
b) jaká je půda;
c) položení sadů ovocných školek, zahrad ovocných i vinic;

d) výměra těchto sadů, ovocných školek, zahrad ovocných i vinic;

e) délky stromořadí;

f) počet jednotlivých druhů ovoce k. př. jabloní, hrušek, švestek atd., i počet vinných keřů v sadech, v školkách, zahradách, na vinicích i v stromořadích;

g) jmena odrůd (soret) ovocných a které z nich převládají;

h) jak se ovoce upotřebuje;

i) mnoho-li asi činí na penězích průměrný výtěžek ovoce;

k) které druhy a odrody mají nejlepší odbyt a kam se odvázejí, a kterak by se obchod v ovoci v této obci zvelebiti mohl;

l) škůdcové neb nepřátelé stromů, živelní neb elementární škody, pozdní mrazy, krupobití atd., konečně

m) vhodné prostředky k zvelebení ovocnictví v této obci.

Samo sebou se rozumí, že se poměry podnební, půdní atd., srovnávají-li se s poměry vesnice neb města, nepotřebují zvlášť opakovati při samotách. Matené zahrady, v kterých nestojí stromy v řadách,

nedělají velké obtíže při počítání druhů stromů, pakli se již spočtené postríknou vápnem neb jinak vhodně poznamenují. K vyšetření dotčených předmětů není velké vzdělanosti potřebí, a práce ta nezávisí od určité doby, může se tedy pohodlně a řádně vykonati. Za úhrnečně přiměřenou odměnu dle počtu obcí v okrese ustanovenou by se snad dostatek spůsobilých osob k řádnému vykonání této práce vynášlo. Jakmile by okres tímto způsobem vyskoumán byl, zaslala by se ovocnickému výboru v Praze zpráva o tomto vyšetřování sepsaná. V příhodném čase, totiž v čas uzrávání ovoce by ovocnický výbor poslal svého znalce, aby práci tuto přehlednul a nové ještě neznámé odrody v místě, kde se nalézají, sobě opatřil a zaslal k výskumu. Po řádném přehlednutí a opravení této práce by se okresní ten popis s mapou ovocnickou mohl vydati; z jednotlivých okresů by se sestavilo krajské sumarium, a ze všech krajů zemské sumarium. Taktéž mohla by se zhotoviti ovocnická mapa království českého. Jenom tímto způsobem lze dokonalé statistiky ovocnické a popsání stavu ovocnictví v Čechách dosáhnouti.

Samo sebou se rozumí, že by bylo výhodnější, kdyby ovocnický výbor přehlížení zaslaných prací jenom jedné osobě co řediteli celého podniknutí svěřiti mohl, tím by se větší souhlasnost a jednota uvedla a zachovala v těchto pracích. Samo sebou se rozumí, že by se také náměstek ředitelův jmenovati musel, aby jej v čas potřeby zastupoval. Snad by se ovocnickému výboru poštěstilo spůsobilého ředitele i náměstka pro toto podniknutí získati.

Bez podniknutí a vykonání této práce nepoznáme nikdy řádně stav našeho ovocnictví.

Nelze však upřít, že se stav ovocnictví každého roku mění. Kdybychom však za 50 let tuto práci

opětovali, mohli bychom porovnáním předešlého stavu ovocnictví s úplnou jistotou udati, jestli se tento stav a v jaké míře zvelebil neb pohoršil. Úhrnečný náklad na toto úspěšné podniknutí by se snad spojenými silami, příspěvky vládními, zemskými atd. obstarati mohl. Poněvadž by se k vykonání této práce osoby v okrese známé a důvěru mající ustanovily, nevznikla by snad důminka u držitelů pozemností, že se toto vyšetřování předsebere za příčinou zvýšení daně ze zahrad a stromořadí. Samo sebou se rozumí, že by důminka ta řádnému vykonání toho výskumu ovocnického překážela.

Ministerium orby na základě dobrého zdání ovocnického výboru jemu oznámilo, že ono cestování znalce v Čechách k vyšetření stavu štěpařství v rozličných krajinách schvaluje, a v případě, jest-li se do rozpočtu vložená podpora k zvelebení a pěstování ústavně schválí, že je ono také nakloněno, aby se k tomu účelu podpora 800 zl. povolila. Dotčený výbor tuto podporu k řečenému účelu, jest-li se mu poskytne, co nevidět vhodně použije.

Dle návrhu c. k. vlast.-hosp. společ. povolilo c. k. minist. orby peněžitou podporu 1500 zl. r. č. na rok 1868 k zvelebení ovocnictví, vinařství a zelinařství v Čechách.

Z té podpory udělila řečená společnost 10. učitelům, kteří štěpařství mládeži školní theoreticky přednášeli po 10 zl. 100 zl.
a 5 učitelům po 15 zl. 75 »
11 učitelům, kteří theoreticky a prakticky řečený předmět přednášeli, po 20 zl. 220 »
a 4 učitelům po 25 zl. 100 »
K založení školek štěpných, k jich rozšíření a zvelebení se z této podpory věnovalo rolnickým školám v Chrudimi a Kadani, i

Snáška 495 zl.

Přenáška	495 zl.
vyššímu ústavu hospodářskému v Táboře po 150 zl.	450 »
Okresnímu výboru v Roudnici	100 »
Hospodářskému spolku v Mladé Boleslavi	100 »
Hospodářskému spolku v Jičíně, pokud se dotýče ředitelství reální školy v Jičíně	100 »
Německému ústavu pro vzdělání učitelů v Praze k rozšíření a udržování stromové školky	100 »
a výboru ovocnickému k zvelebování ště- pařství a udržování ovocnické zahrady	155 »

Činí dohromady 1500 zl.

Na prosbu c. k. vlast.-hospodářské společnosti povolilo c. k. ministerum orby na rok 1869 peněžitou podporu 1700 zl. r. č. k zvelebení ovocnictví, vinařství a zelinářství v Čechách.

Tuto podporu rozdělila řečená společnost takto :

Poslala 4 řádně v štěpařství připravené osoby do ovocnického ústavu v Reutlingen ve Württembergu, aby se tam v štěpařství řádně zdokonalily v běhu vyučovacím, což stálo pocestného sem a tam, stravného a školného 400 zl. — kr.

Věnovala jistému znalci vinařství k cestování do Klosterneuburgu v Rakousích, kde se nalézá škola vinařská a znamenitá školka stromová a rev vinných i vinice, aby na místě tom nejnovější pokroky a zkušenosti vinařské pozoroval a z nich kořistil k dalšímu jich upotřebení a rozšiřování v naší vlasti 100 » — »

Udělila 6 učitelům po 50 zl. k od-

Snáška . . . 500 zl. — kr.

Přenáška . . .	500	zl. — kr.
bývání pěti kočovných (cestovních) přednášek o štěpařství	300	> — >
K založení a rozšíření školek štěp- ných udělila podporu jednotám ho- spodářským a obcím	260	> — >
Učitelům dáno odměn za to, že předná- šeli štěpařství mládeži školní dle zá- sluh po 30, 25, 20, 15 a 10 zl., úhrnem	240	> — >
Na výstavu ovoce, vína a zelenin v Praze, kterou ovocnický výbor za- řídil, věnoval se příspěvek	88	> 17 >
a na olměny peněžitě státní při této výstavě uděleno 40 zl. v stříbre neb	49	> 20 >
K zakoupení a rozdání kněh štěpař- ských v obou jazycích zemských věnováno	262	> 63 >
<hr/>		
Činí dohromady	1700	zl. — kr.

Ačkoliv nebyla tato státní podpora v příznivém poměru s velikou sumou daní, kterou český národ každého roku platí, přece nelze upříti, že působila k zvelebení štěpařství v Čechách. Státní odměny za zásluhy školních učitelů v štěpařství se udělily od vysokého ministerium orby roku 1870 pro dva učitele po 50 zl. 100 zl.
Jednomu bylo co odměna dáno 25 >

Dvěma učitelům se za řečené zásluhy daly dvě stříbrné státní medaile a pěti učitelům vydaly se jmenem dotčeného ministeria od c. k. vlast.-hosp. společnosti příspěvy uznání jich zásluh o štěpařství. Na rok 1871 se bezpochybně také takové odměny a pochvalné listy učitelům o štěpařství sloužilým od dotčeného ministeria udělí.

Obraz, jenžto se na začátku tohoto kalen-

dáře nachází, představuje Popelářku v Zadním Ovenci, okresu karlínského, kde se nachází ovocnická zahrada, kterou roku 1870 c. k. vlast.-hosp. společnost založila a ovocnický ústav od této společnosti zřízený, jenž byl slavně otevřen dne 5. února 1871.

Ústav ten má pro zvelebení ovocnictví v království českém největší důležitost, protože se v něm chovanci, co theoreticky a prakticky vzdělání apoštolové vychovávají, kteří hlavně v Čechách ve všech krajích svých vědomostí štěpařských, vinařských a zelinářských užívati a je rozšiřovati budou. Za tou příčinou uveřejníme v kalendáři na rok 1873 další příspěvky k dějepisu českého ovocnictví a obšírnější popis ovocnické zahrady a ovocnického ústavu na Popelářce.

